

De Culemborgse Mannencongregatie

Richard van de Velde

Onlangs kreeg ik van een collega een enveloppe toegestopt met daarin een bruin gekleurd langwerpige 'manuscript'. Al op het schutblad bleek dat het ging om de notulen van de Culemborgse Mannencongregatie. Doordat ik niet van Katholieke huize ben, wist ik eerlijk gezegd ik niet wat het precies inhield. Nieuwsgierig begon ik er in te bladeren en tussen de pagina's stuitte ik tevens op oude Culemborgse kranten, inschrijfformulieren, brieven, hypotheekaktes en vele oude aantekeningen. Al met al een heel interessant geheel!

Tijdens mijn speurtocht vond ik in een 'promotiekrant' uit 1947 van de Congregatie een aanknopingspunt v.w.b. haar doelstellingen:

"Reeds bijna 440 jaar doen de congregaties hun zegenrijk werk over de hele wereld. Overal waar de Congregatie bloeit, d.w.z. waar haar regels trouw worden nageleefd, vormt zij voorbeeldige christenen en apostelen. Maar dan moet de congregant niet alleen geregeld de kerkelijke bijeenkomsten bijwonen, hij moet de hele week leven als een congregant, thuis en op het werk, bij zijn kameraden even goed als in zijn gezin. Dan pas bereikt de Congregatie haar doel...."

Maar wat is nu eigenlijk een congregatie? Een pamflet geeft hierover opheldering: "Een Congregatie kunnen we vergelijken met een bal. Als kleine kinderen beginnen wij reeds bij de zusters deze bal te rollen en na te lopen. Vervolgens komen wij op de jongens- of meisjesecongregatie en blijven zolang achter de bal aan lopen, totdat O.L Heer ons oproept. Bij het balspel moet men trachten de bal in de mand of in het doel te werken; bij de congregatie is dat anders daar werkt de bal, waarachter wij geheel ons leven hebben gelopen, ons in het doel: DE HEMEL.

Over de ontstaansgeschiedenis van de Congregatie verhaalt een wervingsfolder uit 1925: "De Mariacongregaties bestaan reeds meer dan 360 jaar. Haar geboortjaar is 1563, haar geboorteplaats is Rome. Een jeugdige Jesuït, Johannes Leunis, richtte de eerste Congregatie op voor zijn jonge studenten. Hij gaf hun statuten, een prefect en een bestuur van 12 leden. De vereniging noemde zich : Congregatie der allerzaligste Maagd onder den titel van Maria Boodschap. 5 december 1584 werd ze door paus Gregorius XIII goedgekeurd en aangewezen als de moedercongregatie van alle toekomstige congregaties. Na dertien jaren telde men reeds 30.000 congreganten onder de studerende jeugd."

In 1586 stond Paus Sixtus V toe, dat Mariacongregaties werden opgericht *voor alle geloovigen van het mannelijk geslacht*. De groei van de Mariacongregaties werd daardoor enorm. O.a. te Rome, Wenen, Napels, Keulen, Lyon, telde men 7, 10, 15, ja 20 verschillende Congregaties!

In 1751 veroorloofde Paus Benedictus XIV eindelijk, dat Congregaties *voor vrouwen en meisjes* aan de moedercongregatie te Rome werden aangesloten.

De Congregatie breidde zich steeds meer uit. Ze bleef niet beperkt tot de jongens van het college de Jezuiten te Rome, maar alle rangen en standen waren er langzamerhand in vertegenwoordigd. Mannen van hoge afkomst, keizers en koningen, wetenschappers, priesters, bisschoppen, kardinalen en Pausen beroemden zich er op, lid van de Maria Congregatie te zijn.

Op 1 januari 1924 waren er 46940 Congregaties aangesloten bij de Prima Primaria (moedercongregatie), waarvan 51 in Nederland.

Ook in Culemborg heeft de Congregatie eeuwen bestaan, maar na opgericht te zijn door de Jezuïeten verdween de Culemborgse Mannen-en Vrouwen Congregatie ook weer met het heengaan van deze orde. In 1814 werd de Jezuïetenorde in Culemborg weer in ere hersteld. (zie 'Voetnoten' 4 blz. 8 tm.15)

Rond 1870 namen enkele paters Jezuïeten weer het voortouw bij de oprichting van Congregaties voor mannen en vrouwen. Pater Jeen trok erop uit om geld bij elkaar te bedelen om huizen te bouwen. Hij was waarschijnlijk de grootste steunpilaar voor het kerkelijk leven in de parochie.

De fijn besnaarde pater van Meurs kon niet alleen mooie gedichten schrijven, maar wist ook zijn mannen die ontwikkeling en vurigheid bij te brengen, waardoor zij zich meer en dieper bewust werden van hun apostolaat. Ook mannen als de geleerde Thym en de kolos Stokman waren echte voortrekkers. Zij allen bouwden voort op de ingeslagen weg, nl.: "de kennis en praktijk der Christelijke beginselen van de leden te ontwikkelen en volmaken en tevens het onderling gezellig verkeer te bevorderen."

Behalve het godsdienstig leven werd ook het toneel en de muziek niet vergeten en zo kun je gerust zeggen dat alle uiting van katholiek en cultureel leven uitging van deze Congregatie. Officieel werd op 26 augustus 1870 de Katholieke Mannen-Vereeniging of Mannen-Congregatie van de H. Maagd en den H. Joseph opgericht.

Op een klein vodge papier tussen de notulen stond nog iets te lezen over de organisatie van de Mariacongregatie:

"Aan het hoofd staat een Directeur-Priester, door de kerkelijke Overheid aangesteld, die te beslissen heeft in alle aangelegenheden en vragen omtrent de Congregatie.

Aan zijn zijde staat een Raad, samengesteld uit een Prefect, twee assistenten en een secretaris, die gewoonlijk jaarlijks door de congreganisten worden gekozen.

De Raad benoemt een aantal Consultatoren (raadgevers, red.), die maandelijks raadsvergaderingen moeten bijwonen.

De verkiezingen geschieden per stembriefje. Slechts de waardigsten en bekwaamsten kunnen gekozen worden. Meestal worden de kandidaten door de Directeur met zijn Raad voorgesteld."

Op een wervingspamflet werd pas echt duidelijk wat van een Congreganist werd verwacht:

1. "Dat hij een Mariaansch leven dient te leiden, d.w.z. door het christelijk levensideaal van Maria na te streven. Daarom trouw de vergaderingen moet bezoeken en deel moet nemen aan de Algemeene H. Communie.

2. Door zoo stipt mogelijk de Statuten of Regelen te onderhouden, die gemaakt zijn voor menschen in de wereld.

3. Door lid te zijn van een of andere arbeidsgroep of sectie, die kan zijn een sectie tot zelfheiliging of tot apostolaat."

Om lid te worden van de Congregatie moest men katholiek, van *onbesproken* gedrag en minstens 18 jaar oud zijn. Over de aanneming van de leden werd in een bestuursvergadering bij stemming besloten. Dat dit serieus gebeurde kan men o.a. afleiden uit de notulen van de vergadering op

23 oktober 1931: "Aan de Raad zullen als aspirant worden voorgesteld: E.J. van Veen, G. van Veen(aangehouden), A.M. v.d. Anker, B. Koopman(niet aangenomen), J.J. Pin en F. v. Raaij.

Wie er bij de oprichting in het bestuur zaten, kan ik niet uit deze gegevens achterhalen, daar 'mijn' notulen pas aanvangen in januari 1897. Maar uit een document van het Kadaster blijkt dat in april van dit jaar het bestuur bestond uit: C.J. Dirks, voorzitter, P.A. Hoogveld, prefect, F.A. van Everdingen, 1e assistent en F. Büsch als secretaris.

Bij het 75-jarig bestaan van de Culemborgse Congregatie in 1946(!) telde men 450 mannelijke- en 360 vrouwelijke leden. Het was hierdoor de machtigste vereniging in de parochie. Opmerkelijk is dan toch het berichtje in de Sint Barbara Klok, een Culemborgs weekblad voor het katholieke gezin: "Deze week staat in het teken der mannen-en vrouwencongregatie; wij vertrouwen, dat alle verenigingen daarmee rekening zullen houden en geen bijeenkomsten plannen."

Ondanks de grootte maakt het bestuur en Raad der Congregatie zich toch zorgen voor de toekomst, getuige de volgende mededeling tijdens een congregatie-oefening in 1947: 'U verwacht van ons een zekere activiteit. Dit kon de laatste jaren niet van ons gezegd worden; dit vond vooral zijn oorzaak dat meerderen door ziekte en ouderdom niet meer in staat waren aan deze vrijwillige verplichting te voldoen.'

Raakte de congregatie uit de tijd? "De vergaderingen van de raad werden slecht bezocht en als er een congregagist werd begraven, dan was bijna steeds dezelfde aangewezen om de overledene namens de congregatie de laatste eer te gaan bewijzen."

Mede hierdoor werden er in maart 1947 wijzigingen aangebracht in het bestuur: De raadsleden H.J. Ausems, A.J. Hageman, S de Kroon, J de Leeuw en B. Stek zijn benoemd tot ere-raadsleden en krijgen in de congregatie-oefeningen een plaats in de eerste bank aan de mannenkant.

Tot nieuwe leden zijn benoemd: F.de Lange, H.A. Meijer, Th. Okhuizen, J. Peterse, W.H. Poort en Joh. v. Unen.

Ook werden er grote veranderingen aangebracht in de plaatsen tijdens de oefeningen in de kerk. De plaatsen werden straatgewijze ingedeeld. Dit was gedaan omdat in het verleden het steeds voorkwam dat een onderprefect voor het innen van het maandelijkse dubbelte de gehele binnenstad moest doorkruisen. Ook kwam het wel eens voor dat congreganisten uit een gezin in een andere afdeling waren ingedeeld, zodat evenzovele bezoeken nodig waren.

Tot collectanten werden aangewezen de heren: Th. v.d. Vliet, L. v. Dillen, J. v. Hillo en P. v. Uden.

Of het allemaal veel heeft uitgehaald, valt te betwijfelen als ik verderop lees: "Als wij het lijstje bezien van het zangkoor der Congregatie dan zien wij daarop 28 namen voorkomen. Oningewijden zullen zeggen en denken, wat zal dat een prachtig koor zijn, tijdens de congregatie-oefeningen. De praktijk is echter wel iets anders. Soms zijn er maar enkele zangers op het koor en kan er nauwelijks een voorzanger gevonden worden. (Iedere zanger is nl. nog geen voorzanger.) Komt heren zangers, ook gij zijt congreganisten. Laat vanaf heden merken dat het ernst is met Uw zangersambt."

Ook bij het begraven van congreganisten waren problemen: "Als een congregagist sterft dan wordt hij vanwege de congregatie begraven. D.w.z. er zijn dan dragers van de Congregatie aanwezig, terwijl ook enkele andere faciliteiten vanwege de congregatie worden vervuld en betaald."

Meermalen kwam het voor dat er bij een overlijden van personen in de parochie verschil van mening bestond of hij congreganist was of niet. Sommige personen waren b.v. in geen jaren in de congregatie-oefeningen geweest of hadden de maandelijkse contributie niet meer voldaan. Daarom werd nu bepaald: "... dat slechts hij bij overlijden vanwege de Congregatie

wordt begraven, die meer dan de helft der congregatie-oefeningen gedurende het laatste halfjaar heeft bijgewoond en zijn contributie steeds heeft voldaan."

Bij de begrafenis van een congregagist was steeds een vertegenwoordiger aanwezig van de congregatie, getooid met het bekende brede rode lint en medaille.

Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Congregatie zei Kardinaal De Jong ten overstaan van de leden hierover: "Ik zie hiervoor mij mannen die 40 en 50 jaar trouw lid zijn geweest van deze godsdienstige vereniging. 323 leden zijn door u grafwaarts gedragen. Wat was het echter voor hun bloedverwanten een grote troost, dat zij werden vergezeld met het ereteken van hun congregatie."

In een krantenknipsel vind ik ook nog de namen van de mannen die gedecoreerd werden vanwege hun resp 50- en 40 jaar trouw lidmaatschap van de congregatie. Hun namen zijn:

50 jaar lid:	R. van Mourik	40 jaar lid:	Adr. van Beest
	A.K. Zielhorst		Joh. van Gasteren
	Ger. Wammes		Ant. Meijer
	Jac. Huisman		C.H. Molders
	Corn. Veldt		Mar. van de Boogaard
			Wilh. Groen
			Joh.J. Spithoven
			Steph. van Gasteren
			Joh. van Hillo
			H.J. ten Berge

Dat de parochie zeer vereerd was met het bezoek van de kardinaal, bleek uit de volgende vermelding in de 'Sint Barbara Klok': "De Parochianen worden vriendelijk verzocht om ter gelegenheid van het bezoek van Kardinaal De Jong de vlag uit te steken. Bovendien wordt U vriendelijk aangespoord om bij de Algemene H. Communie vurig te bidden voor zijne Eminentie, opdat de goede God Hem nog vele jaren voor ons Aartsbisdom en het Vaderland moge behouden."

Ook werd er voor het 75-jarig bestaan van de congregatie een gedenkboek uitgegeven, samengesteld door de heer Th. A. Ausems, architect en congregant. De notulen zeggen hierover: "Het is een prachtwerk geworden met tal van gegevens en opmerkingen en *zal door ons nageslacht nog dikwijls worden geraadpleegd.....*"

Over de invloed van de Mannencongregatie op het dagelijkse leven in Culemborg anno 1946 vond ik nog iets opmerkelijks in diezelfde 'Sint Barbara Klok': "Het Bestuur der Mannencongregatie heeft besloten om de leestafel in het Parochiehuis weer van geschikte lectuur te voorzien. Enkele tijdschriften zullen er weer ter lezing liggen, verder de Volkskrant en mogelijk de Sportkroniek. Ook zijn er weer pogingen in het werk gesteld om de gelegenheid te scheppen dat er weer een**biertje** te krijgen zal zijn."

Over dit laatste staat in de notulen van 24 juni 1946 heel iets anders te lezen.....: "Het kerkbestuur heeft afwijzend gereageerd op het verzoek van ons bestuur voor een verlof en een biljard voor het Parochiehuis. Na enige besprekingen blijkt dat de conciiergekwestie hierin een rol speelt. De congregatie moet maar wat geduld hebben tot deze zaak veranderd wordt."

De nodige humor kan het katholieke weekblaadje niet ontzegd worden, getuige de volgende vermelding: "Het kerkzangkoor A.M.D.G. gaat in haar geheel naar de Passiespelen te Tegelen. Ook de dames van de koorzangers gaan mede, doch niet voor rekening van kerkzangkoor, want zo'n groot bedrag hebben onze koorzangers nog niet bij elkaar gezongen.....'

Een vast onderwerp in de na-oorlogse vergaderingen, was het congregatiebezoek van de leden.

Op de vergadering van december 1947 wordt besloten: "..... om de onderprefecten de leden welke slecht komen aan te sporen in 't vervolg beter te komen. Mocht dit geen resultaat hebben dan zal de directeur (lees: Pater!) die personen zo mogelijk zelf bezoeken."

De Raad maakte zich ook zorgen over de vrijetijdsbesteding van zijn leden: "...er is in parochiehuis zoo weinig animo van de congreganisten, terwijl ze in de stad in andere gelegenheden gaan kaarten, drinken enz.; soms zijn daar gelegenheden bij waar de jongere congreganisten zeker niet beter van worden."

In de notulen van januari 1950 valt over het congregatiebezoek te lezen: "Het bezoek van de oefeningen onder directeur Wilderbeek bedroeg 200 en is thans teruggelopen tot 100. In het ledenregister staan ruim 400 leden. De directeur pater Ruijs vroeg zich af of het soms aan zijn leiding zou liggen. Enkele heren zouden graag zien dat de directeur meer wees op kerkelijke gebeurtenissen, hoge feesten, veertigurengebed enz. De directeur zeide toe dit gaarne te zullen doen en verzocht de Raad hem aan enkele feesten te herinneren....."

Bij de installatie van laatst genoemde pater Ruijs in dec 1947 vroeg deze naar de stand van zaken omtrent het bestaan van zgn. secties. Het antwoord luidde: "Er bestaat nog een sectie 'Hulp aan oude en behoeftige congreganisten' en een sectie 'Ontspanning', welke kan geschieden op zaterdagavond en zondags in het Parochiehuis. Deze ontspanningssector floreert echter zeer slecht, vanwege de desorabele sfeer in het Parochiehuis, waar een foute concierge rondloopt en er geen (alcohol-)verlof is en geen biljard."

Het zou te ver voeren om alle opmerkelijke zaken uit de omvangrijke notulen te citeren, maar enkele wil ik U niet onthouden:

Tijdens de bezettingsjaren 1940-'45 komt, door het verbod op samenscholingen, het Bestuur en de Raad maar tweemaal (illegaal?) bijeen "ten huize van de fam. Vulto." Dat de oorlogsjaren zijn tol eiste lezen we in de notulen van een vergadering van 28 mei 1945: "Het is dhr. Hazendonk opgevallen dat de onderprefecten en de assistenten geen medailles meer dragen tijdens de congregatie-oefeningen. Er wordt medegedeeld dat dit een gevolg is van gebrek aan lint.... "

Vermeldenswaard is bovendien het enige punt van de vergadering van 19 december 1933: de kerstbedeling aan behoeftige congreganisten. Als leveranciers komen in aanmerking:

voor brood: B Dionisius en E Ausems

voor worst: C. de Jong

voor kruidenierswaren: J. van Zuilekom en A. Zielhorst.

In hartje crisistijd blijkt dat een onevenredig groot aantal pakketten in de bloemenbuurt bezorgd moesten worden.

Als tegemoetkoming in de kosten werd door directeur J. Schaars f15,- aan de penningmeester ter hand gesteld.....

Dat de sociëteit ook door andere katholieke verenigingen gebruikt wordt, blijkt uit een brief uit 1925 die gericht is aan de Zangvereniging "St. Cecilia": "...deze wordt tot wederopzeggens toe vergunning gegeven éénmaal per week op woensdag van 8 tot 10 uur repetitie te houden in de Soc. St. Joseph. De zaalhuur bedraagt f 50,- per jaar te voldoen per kwartaal."

De Eerwaarde Directeur houdt v.w.b. de voorstellingen 'een oogje in 't zeil' : "Nimmer mag iets ten tooneele words opgevoerd wat niet door de Directeur schriftelijk is goedgekeurd."

De volgende bepalingen golden voor de Sociëteit:

"Leden der sociëteit zijn zij, die lid zijn der Mannencongregatie.

Niet-leden behoeven om toegelaten te worden, de vergunning van 't Bestuur.

Personen beneden den leeftijd van 16 jaar, worden niet toegelaten.

Niet-leden, die vergunning tot toegang in de Soc. hebben bekomen, zijn verplicht, zoodra zij den leeftijd van 17 jaar bereikt hebben, zich als aspirant-lid der Mannencongregatie aan te melden."

Op de vergadering van 18 juni 1920 stelt de directeur voor een nieuw vaandel aan te schaffen, daar het oude er na 50 jaar zo vervallen uit ziet. "Een schets voor een nieuw te leveren vaandel is reeds ontvangen geworden. Besloten wordt de prijs of som te besteden van p.m. f 350,-" Om dit te bekostigen werden bij twee van de vier toneeluitvoeringen in het najaar entree geheven. De toegangsprijzen waren f 1,- eerste rang en f 0,50 voor de tweede rang!

Het doel van deze uiteenzetting is tweërlei: ten eerste U als lezer inzicht te verschaffen in het 'reilen en zeilen' van een religieuze Culemborgse vereniging ,maar de hoofdreden voor mij was U te overtuigen dat men zonder veel voorkennis toch in staat is met een beperkt aantal 'bronnen' een klein onderzoekje te doen.

Ik hoop in ieder geval dat ik sommige lezers van 'Voet' heb gestimuleerd, om nog eens goed op zolder of in een stoffige kast te kijken naar interessante (Culemborgse) documenten. Het enige dat U dan nog hoeft te doen is alles 'door te spitten' en de informatie te ordenen als ware het een legpuzzel. Een computer met een tekstverwerker doen dan de rest.....

Ik wens geschiedschrijvers in spé alvast veel plezier toe.

Voor verdere informatie:

Richard van de Velde

Beusichem

Tel 06-44542919